

כָּאן שׁוֹכֵב

מבחר אֶפִיטָפִים מיוון העתיקה

בחר, תירגם מיוונית עתיקה

והוסיף מבוא והערות:

שמעון בוזגלו

תוכן העניינים

מבוא 9

אפיטפים מיוון העתיקה:

1. אפיטפים שמחבריהם אלמונים 21

2. אפיטפים ששם מחבריהם ידוע 39

נספח א': אפיטפים מאת עמנואל פראנְשִׁיס 75

נספח ב': אפיטפים מ"בית הקברות העלִיז" 83

נספח ג': עוד אפיטפים 93

מפתח שמות 99

לפני זמן קצר נכחתי בטקס אזכרה בבית קברות קטן ומטופח, בחבל לכיש. חודש יולי התאבך לאיטו, אבל לא היה חם מדי. הנוף היה צהוב כלבבי, והיה לי מספיק זמן להיזכר, בין השאר, שבתי הקברות מיועדים לחיים, לא למתים. הם, המתים, הם מתים, אבל החיים צריכים בדיוק את זה: שקט, הרבה שקט, מקום נעים לעין, אינטימי, עם הברושים הנצחיים, מקום להגיע אליו מפעם לפעם, לשמוע את המחשבות נוגחות בשיש וחוזרות לראש ביתר צלילות, וכל זה עד שכאב הזיכרון, כמו כל דבר, פונה לו לאט-לאט לשביל משלו.

וכשאני כבר מגיע לבתי קברות, אני אוהב לשוטט בין הקברים, ולקרוא, כמו מתוך ספרים, מה השאירו המתים, או קרוביהם – אם לא על הדפים, לפחות על האבנים. אבל השיטוט הזה נגמר מהר מאוד, כי אם בני אדם הם שיקוף, אפילו חלקי, של מה שנכתב על האבנים – אז לא, זה לא מחניף למין האנושי, לפחות לא לסניף שלו כאן, במזרח הים התיכון.

לא תמיד זה היה כך ולא תמיד זה כך. אני לא יודע אם היה קיים אי פעם בית קברות שניתן היה לעבור בו ממצבה למצבה כמו מדף לדף של ספר שירה, אבל פה ושם בעולם היו וישנם בתי קברות שניתן למצוא בהם הבלחים פואטיים. המרשים ביותר לטעמי מן הבחינה הזאת הוא לאו דווקא פר לשו (Père Lachaise) בפריז או הייגייט (Highgate) בלונדון, אלא דווקא בית הקברות בעיירה סַפֶּנְצָה (Săpânța) שברומניה (בנספח ב' בסוף הספר מובאות כמה דוגמאות מן הכתובות שם). ואולי לא צריך לבקש מבית קברות שיהיה ספר שירה? אולי. ורק רצוי לזכור שבתי הקברות, כאמור, מיועדים לחיים, ואין פשע שראוי לקבורה יותר מהשיעמום.

ביוונית עתיקה, כתובת על קבר נקראת "אַפִּיטֶפּיוֹס", "על הקבר". בעברית ובשפות אחרות המילה התקצרה ל"אַפִּיטֶף". מכל מקום,

כדי לדייק, אפיטף הוא מה שנכתב על קבר, אבל אֶפִּיגֶרם, מה שנחקק (או נכתב) על אבן, הוא המונח הכולל והמקיף יותר, מפני שבמקרים רבים, שבהם לא היה מה לקבור – למשל ימאים שטבעו בים או חיילים שגופותיהם הושארו בשדה הקרב – נחקקו הדברים על מצבה, שהוצבה במקום ציבורי מרכזי. בנוסף, במקורן הכתובות נועדו בהחלט להיות על גבי קברים ספציפיים, אבל במשך הזמן, בעיקר מהתקופה ההלניסטית ואילך,¹ כתיבת אפיטפים הפכה להיות סוגה ספרותית בפני עצמה, וכמו כל סוגה ספרותית אחרת היא נכתבה על גבי הנייר הקדום, פפירוס, לא על אבן. למעשה, רוב האפיטפים שנשארו לנו מהעולם היווני העתיק הם פיקציות ספרותיות, ובמקרים האחרים לא תמיד ברור מה פיקטיבי ומה לא.

כמו בתחומים רבים, היוונים הצטיינו גם בכתיבת אפיטפים, והביאו אותם לרמת שירה, לפעמים נפלאה. אם כך, לא מפליא שהתמקדתי בספר הזה במבחר אפיטפים מיוון העתיקה. מכל מקום, כדאי לזכור שצד לא פחות חשוב בשימור זכר המת היה התבליטים השונים על גבי המצבות, חלקם כל כך נוגים ויפים ולא זקוקים למילים, אבל זה כבר לספר אחר.

האנתולוגיה היוונית היא אסופה בת אלפי אפיגרמים, מהמאה השביעית לפנה"ס ועד 600 לספירה בערך. היא מורכבת משני כתבי-יד: האנתולוגיה הֶפְּלָטִינִית מהמאה העשירית לספירה והאנתולוגיה של פֶּלְנֹדֶס מ־1300 בערך.² האנתולוגיה היוונית מחולקת במהדורות המודרניות לחמישה-עשר ספרים. הספר השביעי בה מוקדש כולו לנושא שלנו, והוא מכיל 748 אפיטפים. במילים אחרות, לא היה צורך לחטט בהמוני ספרים ושלדים כדי להגיע לאותו בית קברות נפלא מתחילת דברי.

כמו שאר ספרי האנתולוגיה היוונית, גם הספר השביעי מכיל אפיטפים שנכתבו בפרק זמן ארוך של מאות שנים, כאן בין

1. כלומר, משלהי המאה הרביעית/תחילת המאה השלישית לפנה"ס ועד 600 לספירה.

2. להרחבה, ראו הערך Greek Anthology בוויקיפדיה האנגלית.

אמצע המאה השישית לפנה"ס (Peek 64)¹ ועד המאה השישית לספירה (אפיטף 593 מאת אגתיאס המלומד). חלק מהאפיטפים נכתבו על ידי משוררים ומחברים אלמונים, וסביר להניח שבחלק הזה נמצאים גם רוב האפיטפים האותנטיים, לא הספרותיים הפיקטיביים (למשל אפיטפים 330-333, 335, 340, 346). חלק מהאפיטפים ייחסו עורכי האנתולוגיה למשוררים מהתקופה הארכאית והקלאסית (המאה השביעית עד המאה החמישית לפנה"ס), למשל סֶפֶפוֹ, אֶנְקֶאזֶן, סִימוֹנִידֶס, אבל כמעט כל מה שמיוחס להם נכתב בתקופה ההלניסטית. למעשה, חלק הארי של האפיטפים בספר השביעי, הן של המשוררים ששמן ידוע והן של האלמונים, נכתב בתקופה ההלניסטית, בערך בין 300 לפנה"ס עד לאנתולוגיה של מֶלאֶגְרוֹס (60 לפנה"ס בערך). כל השאר נכתב כאמור עד המאה השישית לספירה.

פרק זמן ארוך כזה, קרוב לאלף ומאתיים שנים, בא לידי ביטוי כמובן גם בשינויים בשפה, אבל הם הרבה פחות חריפים ממה שאפשר היה לצפות: נראה שמוסכמות הז'אנר היו חזקות יותר ברוב המקרים מנטיות הלב ומהשימוש הטבעי בשפה.

פרט מעניין באפיטפים,² כולל אלה שנכתבו על ידי אלמונים בקברים אלמוניים, הוא שכולם כתובים במשקל, ובאותו המשקל: הצמד האלגי,³ כלומר, שורת הקסמטר שאחריה באה שורת פנטמטר וחוזר חלילה.⁴

-
1. למען הדיוק, מראה המקום הזה איננו מהספר השביעי. ראו "רשימת ספרים נבחרים" להלן.
 2. לפחות אלה המתועדים בספרות (ראו "רשימת ספרים נבחרים" להלן). מן הסתם, ברוב הקברים צוין רק שמו של המת.
 3. בעת העתיקה, לפחות המוקדמת, לתואר "אלגי" לא היתה המשמעות שאנחנו מכירים מהתקופה המודרנית, כלומר קינה או שיר אבל, אלא היא באה, כאמור, לתאר סוג משקל.
 4. הנה לדוגמה האפיטף הראשון (342) בתעתיק לטיני. הקו הארוך מסמן הברה ארוכה; האפוסטרוף – הברה קצרה:

kāt'thánón allá ménō sé // ménēis dé té kái sú tín' allón.

Pántas hómōs thnētōus // hēis átdēs déchétaï.

הקריאה באפיטפים המוגשים כאן מגלה שלאלי אין הרבה זכר בהם, חוץ מהֶדֶס אל השאול ופְּרִסְפוֹנָה אשתו, אבל גם הם מוזכרים לרוב רק כציון מקום – השאול. לדוגמה, "הַבֵּית שֶׁל הֶדֶס" (251), "לְבֵית שֶׁל פְּרִסְפוֹנָה" (483), "מְעוֹנָה הָאֶפֶל שֶׁל פְּרִסְפוֹנָה" (489) ועוד. בשאר המקרים האלים מוזכרים כמעט בדרך אגב, ואף פעם לא כדמויות מרכזיות. במילים אחרות, הגיבור הראשי ככולם הוא האדם הנפטר. והנפטר, נפטר, מת, לא עובר לשום "עולם שכולו טוב", "עולם האמת", "גיהנום", "גן עדן" והבלים דומים. השאול היווני הוא ממלכת צללים אפלה שאליה מגיעים כולם, טוב ורע, חכם וטיפש, עני ועשיר, ושבה, כדברי רוחו של אכילס לאודיסאוס שירד לביקור בשאול ('אודיסאה', 11, 488-491):

אַל תִּנָּחַם אוֹתִי עַל מוֹתִי, אוֹדִיסֵאוּס הַזֶּהָר.
עֲדִיף לִי לַעֲבֹד בְּתוֹר אֶפֶר שְׁכִיר
בְּשָׁבִיל מִיִּשְׁהוּ בְּלִי כֶסֶף וּבְלִי אֲדָמָה
מֵאֲשֶׁר לְמֶלֶךְ עַל כָּל הַמֵּתִים.

אפיטף מצוין, לא?¹ למרבה המזל, בדרך כלל באפיטפים היווניים אין נוסחאות קבועות (כמו "תנצב"ה" או "יהי זכרו ברוך"), ובוודאי שאין בהם ציטוטים מכתבי קודש שונים, המדגישים את אפסיותו של האדם, "כִּי עָפֶר אָתָּה וְאֶל עָפֶר תָּשׁוּב" (בראשית ג 19), או את גדולתו האינסופית של האל. תפילת ה"קדיש" היהודית, למשל, כל כולה שבח ותהילה לאל, תוך התעלמות גמורה מהאדם

1. תמונת השאול היווני המוצגת כאן שיקפה את התפיסה הרווחת בעיקר בתקופה הארכאית והקלאסית, אבל היו כמובן תפיסות אחרות של המוות ושל העולם הבא, למשל התפיסה הפיתגוראית/אפלטונית או האורפית. החל מהתקופה ההלניסטית, בעקבות הכיבושים של אלכסנדר מֶקֶדוֹן, התפיסות של הנכבשים חילחלו יותר ויותר לתפיסות של הכובשים והגמישו וגיוונו אותן, עד שהנצרות, החל מהמאה הרביעית לספירה, אם לא לפני כן, התחילה לקבע אותן שוב.

שמת, "יִתְגַּדֵּל וַיִּתְקַדֵּשׁ שְׁמִיהּ רַבָּא בְּעָלְמָא דִּי בְּרָא כְרֻעֻתָּהּ" וכו' (יתגדל ויתקדש שמו הגדול בעולם אשר ברא כרצונו).
 התפילה "אל מלא רחמים", שנחקקה לאורך הדורות על לא מעט מצבות של יהודים, כבר יותר קשובה לנפטרים, אם כי, כנראה, רק לבעלי הפרוטה שבהם, והיא מנוסחת במין סתר-מִכָּר חנווני שמשאיר תחושה לא נעימה (ההדגשות שלי, ש"ב):

אַל מְלֵא רַחֲמִים שׁוֹכֵן בְּמְרוֹמִים,
 הַמַּצֵּא מְנוּחָה נְכוֹנָה עַל כְּנָפֵי הַשְּׂכִינָה,
 בְּמַעְלוֹת קְדוּשִׁים וְטְהוֹרִים,
 כְּזֹהֵר הָרְקִיעַ מְזֻהָרִים,
 אֶת¹ נִשְׁמַת [פלוני בן פלוני] שֶׁהָלַךְ לְעוֹלָמוֹ,
 בְּעֵבוֹר שְׁנֵדָבוֹ צִדְקָה בְּעַד הַזְכָּרַת נִשְׁמָתוֹ.
 לִכֵּן בַּעַל הָרַחֲמִים יִסְתִּירָהוּ בְּסִתְרוֹ כְּנָפָיו לְעוֹלָמִים,
 וַיַּצְרֵר בְּצִרוֹר הַחַיִּים אֶת נִשְׁמָתוֹ.
 ה' הוּא נִחְלָתוֹ, וַיְנוּחַ בְּשָׁלוֹם עַל מִשְׁכְּבוֹ,
 וְנֹאמַר אָמֵן.

במיסה הקתולית, תפילת האשכבה, הרקוויאם, פותחת כך:
 Requiem æternam dona eis, Domine,
 et lux perpetua luceat eis.

מנוחת עולמים תן להם, אֲדֹנָי,
 ויהי אור נצחי מאיר עליהם.²

שתי השורות האלה מופיעות לפעמים על קברם של קתולים (והמון יצירות מוזיקליות מבוססות עליהן). גם אליהן משתחל האל כבר מהשורה הראשונה, אבל הוא נאלץ לזוז מעט הצידה

1. אֶת: כלומר, המצא מנוחה נכונה לנשמת פלוני בן פלוני.
 2. או, "מנוחת עולמים תן לו/לה, אֲדֹנָי, // ויהי אור נצחי מאיר עליו/עליה" (ei במקום eis בטקסט הלטיני).

מול הכאב האנושי הנואש שעולה מהן.¹ אחרי שתי השורות האלו, רק האל ומשיחו נשארים, כמובן, על הבמה – עד סוף הרקוויאם.

פנתאון האלים היווני (ובמידה רבה גם הרומי) השאיר לאדם מרחב להיות אדם ולמות כאדם. האל האחד היהודי/מוסלמי/נוצרי דרש מהאדם להיות עבדו, ולמות כעבדו. והתוצאה לא איחרה לבוא: אחרי האפיטפים היווניים האנושיים והאישיים כל כך, נחרת אדמת המערב, כבר קרוב לאלפיים שנים, בקעקועי מגן דוד, צלב וסהר.

1 שימו לב לדמיון בין השורה השנייה ב"אל מלא רחמים", "הַמָּצָא מְנוּחָה נְכוּנָה" לבין השורה הראשונה ב"רקוויאם", "מנוחת עולמים תן להם". הואיל וה"רקוויאם" קדום יותר מ"אל מלא רחמים" (תפילה שנכתבה כנראה בתחילת המאה ה-17), סביר להניח שהביטוי הזה גלש מהתפילה הנוצרית ליהודית. הפריה מבורכת. הפריה פחות מבורכת היא הדמיון הרב בין התפילה היהודית הספציפית הזאת לבין האינדולגנציה הקתולית, אותו שטר מחילה ידוע לשמצה שמכר לחיים ולמתים מחילה על חטאים – כגובה התשלום כך היקף המחילה.

מתכונת הספר

כדי לא להכביר בציון מקורות, כל האפיטפים, למצט ארבעה, ממוספרים לפי סדר הופעתם בספר השביעי באנתולוגיה היוונית.¹ מתחת לכל אפיטף מצוין שם המחבר ומספר האפיטף בספר השביעי. אם יש ספק מי כתב את האפיטף, הוספתי "מיוחס ל-", למשל "מיוחס לסימונידס".

את רשימת האפיטפים פותחים המחברים האלמונים, ואחר כך המשוררים ששמן ידוע, לפי סדר כרונולוגי, החל מספפו. בסוף הספר מצורפים שלושה נספחים עם דוגמאות לאפיטפים מהתקופה המודרנית. כל הדוגמאות לקוחות מהעולם המערבי "הישן" – יש גבול להשתקעות שלי בנקרולוגיה.

את הטעמות השמות ביוונית סימנתי בעזרת קו מעל ההברה המתאימה, למשל, בשם הֶדֶס ההטעמה היא בהברה הראשונה; בשם הֶלִיקֶרְנֶסֶוס ההטעמה היא בהברה האחרונה, וכך הלאה. בקריאת האפיטפים רצוי להקפיד על ההטעמות האלו, כי המוזיקה בתרגום קשובה אליהן.

התלבטתי קלות אם לקרוא לספר "כאן שוכב" או "כאן נח". ההכרעה כמובן כתובה על הכריכה. להבנתי, הביטוי "כאן נח" משקף את התפיסה שהחיים הם שלב-מעבר מפרך, וטוב שהוא נגמר, כי עכשיו אפשר לרבוץ עד לשלב הבא, או הגלגול הבא, או העולם הבא – תפיסה ששוללת את החיים ומאוהבת במוות. אני עצמי לא ממש מאוהב במוות, אבל בהחלט מעריך אותו: מבחינתי, המוות הוא שלט אזהרה נפלא לחיים, שלט שכדאי לתלות בתוך הראש, ושכתוב עליו, נניח, "החיים מתחילים כשמפסיקים לחכות – חיו עכשיו בכל מאודכם ואל תחכו לדבר, כי אני הסוף המוחלט שלכם ואף פעם לא תדעו מתי אבוא אליכם!"

שמחה, בריאות ואריכות ימים, קוראים יקרים!

1. עם זאת, תמיד העדפתי לתרגם את הגירסאות המופיעות במהדורות השונות של D.L. Page (ראו "רשימת ספרים נבחרים" להלן), אף על פי שלא אימצתי את המספור שלו.

רשימת ספרים נבחרים

- Cameron, A., *The Greek Anthology: from Meleager to Planudes*, Oxford, 1993.
 - Gow, A.S.F. and Page D.L. (eds.), *The Greek Anthology: Hellenistic Epigrams*, 2 Vols., Cambridge, 1965.
 - Gow, A.S.F. and Page D.L. (eds.), *The Greek Anthology: the Garland of Philip*, 2 Vols., Cambridge, 1968.
 - Hopkinson, N., *A Hellenistic Anthology*, Cambridge, 1988.
 - Page, D.L. (ed.), *Epigramata Graeca*, Oxford, 1975.
 - Page, D.L. (ed.), *Further Greek Epigrams*, Cambridge, 1981.
 - Paton, W.R. (tr.), *The Greek Anthology*, 5 Vols., Harvard, 1916-1918.
- (הכרך השני כולל את הספר השביעי באנתולוגיה היוונית, שכל כולו אפיטפים).
- Peek, W., *Griechische Vers-Inschriften: I Grab-Epigramme*, Berlin, 1955

תרגומי שירה יוונית עתיקה

בוזגלו שמעון, 'מישהי, אני אומרת, תזכור אותנו - שירי ספפו',
אבן חושן, 2009.

בוזגלו שמעון, 'שד לילה שחור: השירה הלירית היוונית
בראשיתה', ספרי עליית הגג וידיעות ספרים, 2006.

בוזגלו שמעון, 'שונה אהבה: שירי אנקראון ומבחר מתוך
האנקראונוטיאה', אבן חושן, 2015.

שבתאי אהרון, ראו הנספחים השונים בתרגומי למחזות היווניים.

אפיטפים מיוון העתיקה

1. אפיטפיים שמחבריהם אלמונים

מתי, אָבֵל אָנִי מַחֲכָה לְךָ,
וְגַם אַתָּה תַחֲכָה לְאַחֵר.
שְׂאוֹל אֶחָד, בְּלִי הַבְּדִלִים,
מְקַבֵּל אֶת כָּל הַמֵּתִים.

אלמוני, 342

אָנִי, פִּילִיסְטִינִין מַנִּיקָה, שׁוֹכֵב כָּאן,
 מַה שְּׁנִשְׁאַר מִמָּה שֶׁגִּלְמִתִּי
 בְּזִמְן שְׁמֵה־לִּי צָחֹק בְּכֹאֲבָם שֶׁל אֲנָשִׁים.
 הִרְבֵּה פְּעָמִים מִתִּי, אֶךְ אַף פַּעַם לֹא כָךְ.

אלמוני, על קומיקאי מניקה, 155

סִרְקוֹפִגְיָה, שְׁאֵתָה רוֹאָה,
מִקְסִימוֹס בְּנָה לְעֶצְמוֹ עוֹד בְּחַיּוֹ,
כְּדִי לְגוֹר בּוֹ כְּשִׁיגִיעַ יוֹמוֹ.
הוּא הֵכִין אוֹתוֹ גַּם לְאֵשְׁתּוֹ, קַלְפּוֹדִיָּה,
לְקַבֵּל מִמֶּנָּה אֶהְבָּה
אֶפְלוֹ בֵּין מֵתֵי הַשְּׁאוּל.

אלמוני, 330

1. סרקופג: "[מיוונית: sarx בשר, ר-phagein, לאכול; על שום אבן סיד מיוחדת ששמו היוונים הקדמונים בארונות מתייהם, בהאמינם כי היא מפוררת בזמן קצר את גופת המת לאבק ומותירה רק את השנייים] אֲרוֹן אֶבֶן לְמַת נִכְבֵּד שֶׁהַקְדְּמוֹנִים עֲשָׂאוּהוּ עַל פִּי רַב מֵאֶבֶן גִּיר וְגִלְפוּהוּ בְּגִלּוּפִים רַבִּים" (מתוך מילון אבן-שושן).

קָכַר זֶה נָתַן לִי פְּרוֹרֶס, בַּעֲלִי -
 זֶר רָאוּי לְמַסִּירוֹתִי.
 אֲנִי מִשְׁאִירָה לוֹ בְּבֵיתוֹ יְלָדִים מְבַחָרִים,
 שְׂעִידוֹ עַל צְנִיעוּתִי.
 אֲנִי מֵתָה כְּאִשָּׁת בַּעַל אֶחָד,
 אֲבָל נִשְׁאָרַת לְחַיּוֹת
 בְּתוֹךְ י' נִפְשוֹת -
 יְבוּל הַנְּשׁוּאִים הַמְּבֻרָךְ שְׁלִי.

אלמוני, 331

פַּעַם הָיִיתִי מְאֹלָף חַיּוֹת
עַד שֶׁבִקְכָה¹ קִטְעָה אֶת חַיֵּי -
לֹא בַתְּחִירוֹת עַל מְסָלוֹל,
אֶלָּא בְּאֻמוֹנִים שֶׁהִתְפָּרַסְמֹתִי בָּהֶם.

אלמוני, 332

1. בקכה: ככל הנראה, סוסת פרא.

אֶפְלוּ בֵּין אֵלֵי הַשָּׂאוֹל
 לֹא תִהְיֶי בְּלִי הַתְּשׁוּרוֹת
 שְׁמַגִּיעַ לָךְ, אִמָּא, לְקַבֵּל מֵאֲתָנוּ.
 לֵכֵן אָנִי, נִיקּוֹמָכוֹס, וּבִתְךָ, דִּיּוֹנָה,
 הַקִּמְנוּ לְמַעַנְךָ קָבֵר וּמִצָּבָה.

אלמוני, 333

- א. פֹּלִיטָה, הַתְּגַבְרִי עַל הַכָּאב וְהַפְּסִיקִי לְבָכוֹת –
הַרְבֵּה אִמָּהוּת אֲבָדוֹ אֶת בְּנֵיהֶן.
- ב. אָבֵל לֹא הָיָה לָהֶם אִפִּי וְסִגְנוֹן כְּמוֹ שְׁלוֹ,
הֵם לֹא כָבְדוּ, כְּמוֹהוּ, אֶת אִמָּם הִיקְרָה.
- א. לָמָּה אֶת מְקוֹנָנֶת בְּלִי דִּי?
לָמָּה אֶת מִתְאַבְּלֶת לְשׂוּא?
כָּל בְּנֵי הָאָדָם מְגִיעִים בְּסוֹף לְשׂאוֹל.

אלמוני, 335

מִרְתֹּנִים טָמֵן אֶת נִקְוֹפּוּלִים
 בְּתוֹךְ הַסְּרָקוּפִג הַזֶּה
 וְשִׁפְךָ הָרֶדְמָעוֹת עַל הַשִּׁישׁ.
 אָבֵל בְּלִי תוֹעֵלֶת -
 מָה חוּץ מֵעֶצֶב נִשְׁאָר
 לְאִישׁ שֶׁאֵשֶׁתוֹ נִפְטְרָה
 וְהוּא לְבִדּוֹ בְּעוֹלָם?

אלמוני, 340

הָאֶבֶן הַקָּטָן הַזֶּה, סִפִּינוֹס הַיָּקָר,
 הִיא מַצָּבָה לַחֲבֵרוֹת הַגְּדוֹלָה שֶׁלָּנוּ.
 תָּמִיד אֶתְגַּעְגַּע אֵלֶיךָ: וְאַתָּה, אִם מֵתָר,
 כְּשֶׁתִּגִּיעַ לְמָטָה, לְעוֹלָם הַמָּתִים,
 אֲנִי אֶל תִּשְׁתָּה מִמִּי הַשְׁכָּחָה¹ אוֹתִי.

אלמוני, 346

1. שְׁכָחָה: לֵתָה, ביוונית. שמו של אחד מחמשת הנהרות בעולם התחתון היווני - הֶדֶס. רוחות המתים נדרשו לשתות ממנו כדי לשכוח את כל עברם.

אֶכְלֹתִי מֵעֵט, שְׁתִּיתִי מֵעֵט, חָלִיתִי הַרְבֵּה
וְאַחֲרֵי חַיִּים אֲרָכִים סוֹפְסוֹף מָתִי.
תֵּלְכוּ כָלְכֶם לַעֲזָאזֵל!

אלמוני, 349

שְׂדֹדֶתָ לִי אֶת הַחַיִּים, וְאִזְ הָעֵנֶקֶתָ לִי קֶבֶר.
 אֲבָל אַתָּה מִסְתִּיר אוֹתִי, לֹא קוֹבֵר.
 הֲלוֹאִי שָׁגַם אַתָּה תַּחֲטֹף קֶבֶר כָּזֶה!

אלמוני, 356

הֶדֶס אָטוּם וְחֵרֶשׁ לְתַפְלוּת,
 לָמָּה לְקַחְתָּ אֶת חֵייוֹ
 שֶׁל קְלִיסְכָרוֹן הַתֵּינוֹק?
 לְבֵית שֶׁל פֶּרְסְפוֹנָה¹ הוּא יָבִיא צָחוֹק וְאוֹר,
 אֲצִלָּנוּ בְּבֵית הוּא הַשְּׂאִיר עֶצֶב מֵר.

אלמוני, 483

1. לבית של פרספונה: כינוי לשאול. במיתולוגיה היוונית פרספונה היא אשתו של הדס, אל השאול.

סֹדְמוֹס הַכְּרָתִי מֵת בָּיָם -
 הוּא אָהֵב אֶת הָרִשְׁתּוֹת שְׁלָךְ, נִרְאֹס,¹
 הָרָגִישׁ בַּבֵּית עַל הַמַּיִם שְׁלָךְ,
 וְהָיָה הַטּוֹב בַּדִּיגִים.
 אֲכַל הַיָּם הַסּוֹעֵר אֵינוֹ מִבְּחִין
 אֶפְלוֹ בֵּין דִּיגִים.

אלמוני, 494

1. נראוס: אל-הים הזקן.

לְמָה אַתֶּם עוֹמְדִים לְיַד קְבָרֵי וּמִתְאַבְּלִים לְשׂוּא?
 פֶּאֶן, בְּקֶרֶב הַמֵּתִים, אֵין טַעַם לְבָכוֹת עַל דְּבָר.
 דֵּי, בְּעָלִי, הַפֶּסֶק לְהִתְאַבֵּל, וְאַתֶּם, יְלָדִים, שְׂמֵחוּ,
 וְשִׁמְרוּ בְּזִכְרוֹנְכֶם אֶת אִמְזוּנֵיהָ.

אלמוני, 667, בכנסיית אנסטסיה הקדושה בסלוניקי

כָּאן הִשְׁאִיר אֶת גּוּפוֹ אֶפְלִיאָנוֹס,
אִישׁ מְשֻׁכְּמוֹ וְמַעֲלָה,
וְהִפְקִיד אֶת נִשְׁמָתוֹ בְּיַדִּי הַמְּשִׁיחַ.¹

אלמוני, 689

1. המשיח: ישוע המשיח (כריסטוס).

אַחֲרֵי מוֹתִי, שְׁתַּשְׂרֹף הָאָרֶץ!
 לֹא אֶכְפֹּת לִי – אֲנִי מְסַדֵּר.

אלמוני, 704

הַקֶּבֶר שֶׁל פְּרִסְקֵלְיָה:
תָּמִיד אֶקְרָא בְּתוֹלָה -
הָאֵלִים הָעֲנִיקוּ לִי אֶת זֶה בַּמָּקוֹם הַתֵּנָּה.

אלמוני, Peek 68

זהו כנראה האפיטף הקדום ביותר בספר הנוכחי. הוא מתוארך ל-540 לפנה"ס, והוא כתובת ממשית על קבר, לא פיקציה ספרותית.

קָבֵר יִפֶּה הַקִּים הָאֵב לְאֶרֶץ שְׁמִתָּה -
 לֹא הִסְפִּקְנוּ אֶפְלוּ לְרֹאוֹת אוֹתָהּ חַיָּה.

אלמוני, Peek 164

2. אפיטפים ששם מחבריהם ידוע

זֶה הָאֵפֶר שֶׁל טִימָס,
שָׁמְתָה לְפָנַי נְשׂוּאֶיהָ –
מְעוֹנָה הָאֵפֶל שֶׁל פֶּרֶסְפּוֹנָה
קָבַל אוֹתָהּ בֵּין שְׁעָרָיו.
כְּשֶׁנִּפְטְרָה, כָּל חֲבֵרוֹתֶיהָ
גָּזְרוּ אֶת שְׁעָרֵן הַמְּקָסִים
בְּתֵּעַר שֶׁהִשְׁחִיז זֶה עָתָה.

מיוחס לספפו (סוף המאה השביעית לפנה"ס), 489

עַל קִבְרוֹ שֶׁל פִּלְגֹן הַדִּיג
הַנִּיחַ מְנִי־קוֹס, אָבִיו,
מִלְכַּדְת־דָּגִים וּמָשׁוּט –
מִזְכְּרוֹת לְחַיֵּיו הָרָעִים.

מיוחס לספפו, 505

טִימּוֹקְרִיטוֹס, שָׁזָה קְבָרוֹ, הָיָה לוֹחֵם אֲדִיר:
אָרֶס¹ לֹא חָס עַל טוֹבִים, רַק עַל הָרָעִים.

מיוחס לאנקראון (המחצית השנייה של המאה
השישית לפנה"ס), 160

1. ארס: אל המלחמה.

כָּל הַמְּדִינָה בְּכֶתֶה
 בְּהַלְוִיָּה שֶׁל אֶגְתּוֹן הָעֶז
 שְׁמֵת לְמַעַן אֲבִדְרָה¹ -
 כִּי אֶרֶס הַצָּמָא לָדָם
 עוֹד לֹא טָבַח צָעִיר כְּזֶה
 בְּפִקְעַת הַמְּלַחְמָה הַשְּׁנוּאָה.

מיוחס לאנקראון, 226

1. אבדרה: מדינה (פוליס) יוונית בצפון הים האגאי.

גַּם אוֹתָךְ, קְלָאָנוּרִידָס, חֶסֶל גַּעְגּוּעַ
 לְאֲדָמַת הַמוֹלָדֶת שְׁלֶךְ,
 עַד כְּדֵי כֶף שְׁבִטְחָתָהּ
 בְּרוּחַ הַדְּרוֹמִית הַחֲרָפִית.
 מְזַג הָאֵוִיר הַנִּסְעָר
 טֹלֵטֵל אוֹתָךְ בְּזִרְעוֹתָיו
 וַיְמִי גְלִי הַיָּם שֶׁטְפוּ מִמֶּנָּה אֶת נְעוּרֶיךָ.

מיוחס לאנקראון, 263

עָפָר זֶה מְכֻסָּה אֶת אֲרֻכְדִּיקָה,
הִבֵּת שֶׁל הִיפִיאָס,¹ שֶׁבְּזִמְנוֹ
הָיָה רֹאשׁוֹן בַּמַּעֲלָה בִּיּוֹן.
אֵף שְׁאֲבִיָּה וּבַעֲלָה, אַחִיָּה וִילָדִיָּה,
הָיוּ כָּלָם שְׁלִיטִים,
הָיָה מַעוֹלָם לֹא הִתְנַשְּׂאָה.

מיוחס לסימונידס (בערך בין 556 ל-468 לפנה"ס),
תוקידידס, ו, 59, 3 (סביר להניח שהאפיטף הזה
נכתב בתחילת המאה החמישית לפנה"ס).

1. היפִיאָס: היפִיאָס היה הטירן האחרון של אתונה, בסוף המאה השישית לפנה"ס, לפני שאתונה עברה למשטר דמוקרטי.

אֲנָשִׁים אֵלֶּה כָּסוּ אֶת אֶרֶץ הַיְקָרָה
 בְּתֵהֱלָה שְׁלֹא תִכְבֶּה לְעוֹלָם,
 וְהִתְעַטְּפוּ בְּעָנָן הַשָּׁחֹר שֶׁל הַמָּוֶת.
 הֵם לֹא מָתוּ בְּמוֹתָם:
 גְּבוּרָתָם מְפַאֶרֶת אוֹתָם כָּאֵן, לְמַעַלָּה,
 וּמַחְלֶצֶת אוֹתָם מִן הַבַּיִת שֶׁל הָדָס.

מיוחס לסימונידס, 251

האפיטף הזה, הגדוש בפתוס, יחד עם השניים הבאים המיוחסים לסימונידס (כולל אפיטפים 160 ו-226 המיוחסים לאנקראון), הם דוגמאות לכך שגם משוררים יכולים להיות מנוולים, בדיוק כמו פוליטיקאים, ולקשקש באוזני ההמון הבלים תמורת כמה מצלצלים.

כמעט כל המלחמות מיותרות, כנראה מאז ומתמיד. ומאז ומתמיד ההמון מתעלם מהעובדה הזאת, מקשיב למנהיגים שלו, שמשסים אותו בצד השני בשם המולדת, הדת, העם והצדק, ויוצא בעיניים בורקות להילחם בהמון דומה לו לגמרי. כמובן, המתים משני הצדדים נשכחים כמעט מייד, ורק האפיטפים נשארים, אם בכלל. אבל גם הם, בעיקר כשמדובר בחיילים, נשמעים כל כך דומה. מאז ומתמיד.

אם מִוֹת אֲצִילִי
 הוא הִסְגְּלָה הִכִּי גְדוּלָּה,
 הַגּוֹרֵל נָתַן לָנוּ אוֹתָהּ מֵעַל לְכֻלָּם:
 שְׁאַפְנוּ לְשִׁים זֶר חֶפֶשׁ עַל יוֹן
 וְעִכְשׁוּ אֲנַחְנוּ שׁוֹכְבִּים כָּאֵן, עֲטוּפִים
 בַּתְּהִלָּה שְׁאִינָה מִזְדַּקֶּנֶת.

מיוחס לסימונידס, 253

זר,¹ תודיע לספרטנים שאנחנו שוככים כאן –
ציתנו לפקדות שלהם.

מיוחס לסימונידס, 249, נכתב ככל הנראה בתחילת המאה
החמישית לפנה"ס.

האפיגרם המפורסם הזה נכתב לזכר החיילים היוונים שנהרגו
בקרב תרמופילאי. "קרב תרמופילאי הוא קרב שנערך במצר
היבשתי תרמופילאי שבמרכז יוון בשנת 480 לפנה"ס, בין צבא
בן שבעת אלפים לוחמים מן הברית ההלנית בראשות לאונידס
מלך ספרטה, לבין צבא האימפריה הפרסית שמנה בין 250
ל-360 אלף לוחמים, שפלש ליוון בשנה זו. היוונים הצליחו
להדוף במשך שבעה ימים את התקפות הפרסים במעבר הצר,
עד אשר אחד מן היוונים בני המקום גילה לצבא הפרסים דרך
בהרים שאיפשרה לאגף את הצבא היווני ולהביסו. לאונידס
ו-300 לוחמים ספרטנים נשארו ללחום בפרסים עד המוות"
(מתוך הערך "קרב תרמופילאי" בוויקיפדיה).

1. זר: כאן ובאפיטפים 417 ו-465 מופיעה המילה "זר" כפנייה למי שקורא
את הכתוב. היא מופיעה גם באפיטפים רבים אחרים, שלא תורגמו כאן.
בעברית מודרנית היא נשמעת כפנייה משונה, והמקבילה העברית הכי
קרובה שאני יכול להעלות בדעתי בפנייה לאדם זר היא "אדוני", אבל
ההקשר באפיטף הנוכחי (ובאפיטף 465) הופך את המילה "אדוני"
לתמוהה אפילו יותר. לעומת זאת, באפיטף 417 היא נשמעת נכונה.
בכל מקרה, וכרגיל, הפנייה היא תמיד לזכרים.

זאת המצבה של מגיסטיאס¹ הדגול,
 שהפרסים הרגו אותו
 אחרי שחצו את נהר ספרכיוס.²
 הוא היה נביא, וידע אז היטב
 שרוחות המות קרבות,
 אבל אפלו לא חלם לנטש
 את מנהיגיה של ספרטה.

סימונידס (הרודוטוס, ז, 228)

אחרי שהרודוטוס מצטט את האפיגרם הזה הוא מציין במפורש
 ש"סימונידס בן לאופרפס כתב [את האפיגרם] מתוך ידידות".
 נראה שמתוך כל האפיגרמים הרבים המיוחסים לסימונידס, זהו
 האפיגרם האותנטי היחיד.

1. מגיסטיאס: הוא התלווה לכוח היווני בקרב תרמופילאי וחזה את תבוסת
 היוונים. לאונידס, המנהיג הספרטני, פטר אותו מהצטרפות לקרב, אבל
 מגיסטיאס התעקש להישאר.
 2. ספרכיוס: נהר מצפון לתרמופילאי.

שָׁתִיתִי הִרְבֵּה, אָכַלְתִּי הִרְבֵּה, הִשְׁמַצְתִּי הִרְבֵּה,
וְעַכְשָׁו אֲנִי שׁוֹכֵב כָּאֵן, טִימוֹקְרָאוֹן מִרֹדוֹס.

מיוחס לסימונידס, 348

אִישׁ, אֶתָּה לֹא רוֹאָה פֹּה
 אֶת הַמַּאֲזוּלִיָּאָה שֶׁל קְרוֹיֶסוֹס,¹
 רַק קֶבֶר קָטָן שֶׁל גֶּבֶר עָנִי,
 אֲבָל לִי הוּא דֵּי וְהוֹתֵר.

מיוחס לסימונידס, 507a

1. קרויסוס: מלך לידיה (547-595 בערך לפנה"ס), שהיה ידוע בעושרו האגדי.

עוד לְפָנַי שְׁאֲנִי, גִּוְרְגִיפּוֹס,
 רְאִיתִי אֶת מַטֵּת כְּלוּלוֹתִי,
 יִרְדְּתִי לְבֵיתָהּ, שְׁאִין מָנוֹס מִמֶּנּוּ,
 שֶׁל פֶּרֶסְפּוֹנָה הַבְּלוֹנְדִית.

מיוחס לסימונידס, 507b

פַּעַם, כְּשֶׁהֵם הִבִּיאוּ לְאַפּוֹלוֹן¹
 בְּכוֹרִים מְסַפְּרָטָה,
 יָם אֶחָד, לִילָה אֶחָד, סְפִינָה אֶחָת,
 קָבְרוּ אוֹתָם.

מיוחס לסימונידס, 270

1. לאפולון: כלומר, למקדש אפולון בדלפי.

כָּל אֶחָד מִתְאַבֵּל רַק עַל מִתְּיוֹ,
עַל נִיקּוּדֵי קוֹס מִתְאַבְּלִים חֲבֵרָיו
וְכָל הַמְּדִינָה.

מיוחס לסימונידס, 302

זָאוּס שׁוּמֵר הַזָּרִים -
הֶלֹאִי שְׁגוֹרָלָם
שֶׁל אֱלֹה שְׁהָרְגוּ אוֹתִי
יִהְיֶה דוֹמָה לְשָׁלִי,
וְהֶלֹאִי שְׁאַלָה שְׁקָבְרוּ אוֹתִי
יִהְנוּ מִן הַחַיִּים.

מיוחס לסימונידס, 516

מסופר שסימונידס, בזמן מסע ימי לחו"ל, מצא גווייה על החוף.
הוא קבר אותה וחקק על הקבר את האפיטף שלמעלה.

אֶתָּה צוֹפֶה בַּכּוֹכָבִים, כּוֹכַב שְׁלִי –
הֲלוֹאִי שְׁהִיִּיתִי שָׁמַיִם
לְהִסְתַּכֵּל עָלֶיךָ בְּהִמּוּנֵי עֵינַיִם.

מיוחס לאפלטון (בערך 427 עד 347 לפנה"ס), 669

פֶּעַם, כּוֹכַב הַשָּׁמַר, זֶרְחָתָּ בֵּין חַיִּים,
עֲכָשׂוּ אֶתָּה כּוֹכַב עֲרֵבִית - זֶרַח בֵּין מְתִים.

מיוחס לאפלטון, 670

פִּילִיפּוֹס קָבַר כָּאן אֶת בְּנוֹ בֶּן הַשְּׁתִּים-עָשָׂרָה,
נִיקוּטָלָס, תְּקַנְתּוֹ הַגְּדוֹלָה.

קלימכוס (המחצית הראשונה של המאה השלישית לפנה"ס), 453

מִישָׁהוּ, הֶרֶקְלִיטוֹס,¹ סֵפֶר לִי עַל מוֹתָךְ
 וְגֵרָם לִי לְהַזִּיל דְּמָעָה
 כְּשֶׁנִּזְכַּרְתִּי כִמָּה פְּעָמִים
 הִשְׁמַשׁ טְבֵעָה שׁוֹב וְשׁוֹב בְּשִׁיחוֹת שְׁלָנוּ.
 עֲכָשׁוּ, אֵי-שָׁם, חֶבֶר מֵהֶלִיקֶרְנֶסוֹס,
 אֶתְּהָ כָּבֵר אֶפֶר יֶשֶׁן,
 אֶךְ הַזְמִירִים² שֶׁלָּךְ חַיִּים -
 הֶדֶס, הַגּוֹזֵל אֶת כָּלָם,
 לֹא יִנִּיחַ אֶת יָדוֹ עֲלֵיהֶם.

קלימכוס, 80

1. הרקליטוס: המחבר של האפיגרם הבא (465).
 2. זמירים: כלומר, שירים.

הַאֲדָמָה נִחְפָּרָה זֶה עֵתָהּ, וְעַל פְּנֵי הַמַּצְבָּה
מִתְנַפְּנָפִים זָרִים שְׁעָלֵיהֶם כְּמַעֲט כְּמוֹשִׁים.
בּוֹא נִקְרָא אֶת הַפֶּתוּב, עוֹבֵר אֶרֶח,
וְנִרְאָה שֶׁל מִי הֶעֱצָמוֹת הַצָּחוֹת
שֶׁהָאֶבֶן הַזֹּאת מְכֻסָּה לְדַבָּרֶיהָ:
"זֶר, אֲנִי אֶרְטֹמֶיֶס, מְקַנִּידוֹס.
אַחֲרֵי שֶׁנִּכְנַסְתִּי לַמָּטָה שֶׁל אֹפְרוֹן
לֹא נִחְסְכוּ מִמֶּנִּי צִירִים,
וַיִּלְדְּתִי זֹג תְּאוֹמִים:
אַחַד הַשְּׂאֲרָתִי לְבַעֲלִי, לְטַפֵּל בּוֹ בְּזִקְנָתוֹ,
וְאַחַד לְקַחְתִּי אֹתִי, כְּדִי לְהַזְכִּיר לִי אוֹתוֹ".

הַרְקֵלִיטוֹס (כְּנֵרָאָה הַמַּחְצִית הָרֵאשׁוֹנָה
שֶׁל הַמָּאָה הַשְּׁלִישִׁית לַפָּנָה"ס), 465

סֶאון, בְּנוֹ שֶׁל דִּיקוֹן, מֵאָקְנֶתוֹס,
 יֵשֶׁן כָּאן שְׁנָה קְדוּשָׁה -
 אֶל תַּגִּיד שְׁהֻטוֹבִים מֵתִים.

קלימכוס, 451

הרעיון כאן הוא שהטובים אינם מתים,
 הם ישנים שינה קדושה. מעניין.

בבֶּקֶר קִבְּרָנוּ אֶת מֶלֶנִּיפּוֹס,
וְעַם שְׁקִיעַת הַשֶּׁמֶשׁ,
בְּסִילּוֹ, הִנְעָרָה, הִתְאַבְּדָה -
כִּי אַחֲרֵי שֶׁהִנִּיחָה עַל הָאֵשׁ¹ אֶת אָחִיהָ
לֹא יָכְלָה יוֹתֵר לַחֲיוֹת.
בֵּיתוֹ שֶׁל אָבִיהֶם, אָרִיסְטִיפּוֹס,
רָאָה אֶסּוֹן כָּפוּל,
וְכָל קִירָנָה² הַשְּׁפִילָה מִבֶּט
כְּשֶׁחֲזָתָה בְּבֵית שְׁשָׁכָל
אֶת יִלְדֵי הַיְּקָרִים.

קלימכוס, 517

1. על האש: כלומר, על המוקד לשריפת הגופה.
2. קירנה: מדינה (פוליס) יוונית, ששכנה על מה שהוא היום חוף לוב המודרנית.

- א. כָּרִידִס נַח מִתְחַתִּיךְ? ¹
- ב. אִם אַתָּה מִתְכַּוֵּן לִבֶּן שֶׁל אָרִימָס,
מְקִיָּנָה, אֶז כֵּן.
- א. הֵי, כָּרִידִס, אֵיךְ לִמְטָה?
- ב. שָׁחוּר יוֹתֵר מְזָפֵת.
- א. וּמָה, חוֹזְרִים מִשָּׁם?
- ב. זֶה שֶׁקֶר.
- א. וּפְלוּטוֹן? ²
- ב. מִיתוֹס.
- א. גְּמִרְתָּ אוֹתִי.
- ב. אֲנִי מְסַפֵּר לָךְ רַק אֶמֶת,
אָבֵל אִם מִתְחַשֵּׁק לָךְ בְּלוֹף מְתוֹק -
אוֹבּוֹל³ אֶחָד בְּשָׂאוֹל, וַיֵּשׁ לָךְ שׁוֹר גָּדוֹל.

קלימכוס, 524

1. מתחתיתך: הפנייה בשורה הזאת היא אל המצבה מעל הקבר.
2. פלוטון: שם אחר להֶרֶס, אל השאול.
3. אוֹבּוֹל: מטבע בעל ערך נמוך (יחידת המטבע הבסיסית ביוון העתיקה).
עסקה פנטסטית, לקבל שור תמורת אוֹבּוֹל - בדיוק כמו הפנטזיה הזאת הנקראת שאול.

הִיִּיתִי פַּעַם כְּהֶנֶת שֶׁל דִּמָּטָר,¹
 אַחֵר כֶּךָ שֶׁל הַכְּבִירוֹי,² אִישׁ,
 וְאַחֲרֵי כֵן שֶׁל דִּינְדִימָנָס.³
 הִזְדַּקְנָתִי, וְעַכְשָׁו אֲנִי אָבָק -
 אֲנִי, שֶׁפִּקְחָתִי עַל הַמּוֹן צָעִירוֹת.
 שְׁנֵי בָנִים הָיוּ לִי, וּבְשִׁיכָה טוֹבָה
 עֲצַמְתִּי אֶת עֵינַי בֵּין יָדָם.
 לֶךְ לְשָׁלוֹם.

קלימכוס, 728

-
1. דמטר: אלת הדגן היוונית.
 2. כבירוי: אלוהויות של פולחן מסתורין שרווח בעיקר בתבי, בלמנוס ובסמותרקא. מקור המילה הוא שמי: "כביר".
 3. דינדימנס: שם אחר לאלה קִיפְלָה, האלה-האם הגדולה של אנטוליה.

זֶרֶ, קַח עֵצָה שֶׁל אֹרְתוֹן מִסִּירְקִינָה:
 לְעוֹלָם אֶל תֵּצֵא שִׁכּוֹר בְּלִיל סְעָרָה.
 זֶה מָה שֶׁקָּרָה לִי, וְעַכְשָׁו אֲנִי עֲטוּף
 בְּאֶדְמָה זָרָה בְּמָקוֹם בְּמוֹלָדֶת שְׁלִי.

תאוקריטוס (המחצית הראשונה של המאה
 השלישית לפנה"ס), 660

כָּבֹד לֹא תִתְעוֹרֵר מִקֶּדֶם,
כְּמוֹ פֶּעַם, בְּנִפְנוּיֵי כְּנָפִים,
וְתָקִים אוֹתִי מִהַמָּטָה.
כִּי שְׁעָה שְׁיִשְׁנָתָּ, בָּא טוֹרֶף¹ בְּחֵשָׁאִי,
לִפְתּ אוֹתְךָ צִ'ק־צ'ק מְגֵרוֹנֶךָ,
וְחִיק - שְׁחַט אוֹתְךָ.

אָנִיטָה (משוררת, תחילת המאה
השלישית לפנה"ס), על תרנגול, 202

1. טורף: אולי חתול או שועל.

אֲנִי מְכִיל¹ אֶת אֲרֻכָּאֲנָה,
הַפִּילָגֶשׁ מִקּוֹלּוֹפּוֹן,²
שְׁאֶפְלוּ עַל קִמְטִיהָ
אֲרוֹס³ הַמֶּתוּק הַתֵּי־שֵׁב.
אֵה, מֵאֲהָבִים, אַתֶּם שְׁקִטְפָתֶם
אֶת פֶּרֶחַ נְעוּרֶיהָ הָרֶךְ -
אִיזוֹ לְהִבָּה פִלְחָתֶם!

אֶסְקֶלְפִיאָדֶס (תחילת המאה השלישית לפנה"ס), 217

-
1. אֲנִי מְכִיל: נאום הקבר.
 2. קוֹלּוֹפּוֹן: מדינה (פוליס) יוונית משגשגת, קרוב למקום שבו נמצאת היום איזמיר בטורקיה.
 3. אֲרוֹס: אל האהבה.

זו טימֹקְלִיָּה, זו פִּילֹ, זו אָרִיסְטֹ, זו טִימִיתֹ –
בְּנוֹתֵיו שֶׁל אָרִיסְטוֹדִיקוֹס, שָׁמְתוּ בְּזִמְן שְׂיָלְדוֹ.
אֲבִיָּהֶן הֵקִים לָהֶן מַצֵּבָה זוֹ וְמֵת.

לְאוֹנִידֵס (תחילת המאה השלישית לפנה"ס), 463

הָאִי צוֹר הָיָה הָאוֹמָנָת שְׁלִי;¹
 יִלְדָּה אוֹתִי גְדָרָה,² הָאֲטִית,³
 זוֹ הַשּׁוֹכֶנֶת בְּסוּרְיָה.
 אָבִי אֶקְרָא, אֲנִי מְלֶאגְרוֹס,
 בֶּן-הַזּוֹג שֶׁל הַמוֹזוֹת,
 וְהַתְחַלְתִּי אֶת דִּרְכִּי
 עִם בְּנוֹת-הַחֵן שֶׁל מְנִיפּוֹס.⁴
 לָמָּה זֶה מִפְּלִיא שְׁאֲנִי סוּרִי?⁵
 אֲדוֹנִי, בְּאֶרֶץ אַחַת אֲנַחְנוּ גָרִים - הָעוֹלָם.
 כְּאוֹס⁶ אֶחָד הוֹלִיד אֶת כָּלָם.
 בְּזַקְנָתִי חֻקְקָתִי עַל לֹחַ
 אֶת הַמְּלִים הָאֵלֶּה
 לִפְנֵי שְׁעַבְרָתִי לְגוֹר בְּקִבְרִי
 (הַזְקָנָה וְהַמּוֹת שְׁכָנִים).

-
1. צור: צור היא למעשה אי עם לשון מלאכותית המחברת אותה ליבשה. את הלשון הזאת הקימו חייליו של אלכסנדר מֶקֶדוֹן, כשצרו על העיר בסוף המאה הרביעית לפנה"ס. מלאגרוס נולד בגְדָרָה, למד בצור, ומשם עבר לאי קוס והשתקע בו עד מותו.
 2. גְדָרָה: גדרה או גדר היתה עיר הלניסטית פורחת. שרידיה נמצאים היום בִּירְדֵן, קילומטרים אחדים מחמת גדר, דרומית-מזרחית לכנרת.
 3. אֲטִית: אטיקה היא האזור שבו שוכנת אתונה. אם כך, במילה אטית הכוונה היא לעיר בעלת תרבות יוונית.
 4. מְנִיפּוֹס: מחבר סְטִירוֹת מְגִדָרָה, בן המאה השלישית לפנה"ס. נראה שהכוונה כאן היא שמניפוס היה ההשראה הספרותית של מלאגרוס (חי במאה הראשונה לפנה"ס).
 5. סוּרִי: מלאגרוס כתב את המצבה הזאת באי קוס.
 6. כְּאוֹס: לפי הסיודוס ('תאוגוניה', 116), "בהתחלה נולד כאוס", התהום, ואחריו כל השאר.

עֲכָשׁוּ, הוֹאִיל וּבִרְכַּת אוֹתִי לְשָׁלוֹם,
אֶת הַזֶּקֶן הַפֶּטְפֶּטָן,
אֲנִי מֵאַחַל לְךָ שָׁגִם אֶתָּה תִּגִּיעַ
לְגִיל זִקְנָה פֶּטְפֶּטָנִית.

מֶלְאָגְרוֹס (המחצית הראשונה של המאה הראשונה לפנה"ס), 417

דְּמָעוֹת, שְׂרִיד לְאַהֲבָתִי, הַלְיוֹדוֹרָה,

דְּמָעוֹת שֶׁל יְסוּרִים

אֲנִי שׁוֹלַח לָךְ לְשֹׁאוֹל אֶפְלוּ דֶּרֶךְ הַקֶּרְקַע,

וְעַל קִבְרְךָ הַשְּׁחוּק מֵרַב אֶבֶל

אֲנִי נוֹסֵךְ אוֹתָן לְזִכָּר הַכְּמִיָּה,

לְזִכָּר הַיְדִידוּת.

רַחֲמִים, מְלֶאגְרוֹס מִלֵּל עָלֶיךָ -

מִסְ חֶסֶד תּוֹעֵלֶת לְאַכְרוֹן¹ -

גַּם בְּמוֹתָךְ אֶת יְקָרָה לּוֹ.

אִי אִי, נַחֲשָׁקֶת שְׁלִי, אֵיפֹה אַתָּה?

חֲטָף, הֶדֶס, חֲטָף אֶת הַפֶּרֶחַ

וְטַנֵּן אוֹתוֹ בְּחוֹל.

אֲנִי כּוֹרֵעַ בְּרֶךְ לְפָנֶיךָ,

אִמָּא אֲדָמָה הַמְזִינָה אֶת כָּלָם:

אֶסְפִּי לְחִיקֶךָ בְּעֵדְנָה

אֶת הָאִשָּׁה הָאֲבוּלָה.

מלאגרוס, 476

1. אכרון: נהר בשאול, שכדי לחצות אותו וכך להגיע סופית לשאול הצטרכו נשמות המתים החדשות לשלם אוכול אחד (מטבע בעל ערך נמוך) לכרון, נהג המעבורת.

זוֹסִימָה, שְׁהִיתָה פֶּעַם שְׂפָחָה רַק בְּגוּפָה,
חִפְשִׁית עֲכָשׁוּ גַם בְּגוּפָה.

דמסקיוס (458-538 לספירה בערך), 553

אַתָּה מֵת, פִּירוֹן?¹
 מְסַפֵּקִי.
 גַּם אַחֲרֵי שְׂבָא יוֹמָךְ
 אַתָּה עֲדִין מְסַפֵּק?
 מְסַפֵּקִי.
 הַקֶּבֶר שֶׁם סוּף לְסַפֵּק.

יוליאנוס (המאה השישית לספירה), 576

1. פירון: פילוסוף יווני (360-270 לפנה"ס בערך), מייסד האסכולה הספקנית.

חֹל הָאָדָמָה מְכַסֶּה אֶת אוֹגְנִיָּה,
שְׁשִׁירְתָּהּ וַיִּפֶּיָּה לְבָלְבוּ לְפָנִים
וַשְּׁהִיָּתָהּ בְּקִיָּאָה בְּתוֹרַת הַמֶּשֶׁפֶט.
הַמוֹזָה, תָּמִיס וַאֲפְרוֹדִיטָה¹
גָּזְרוּ אֶת שְׁעָרָן עַל קְבָרָה.²

אֶגְתִּיאֵס המְלוּמַד (הַמָּאָה הַשִּׁישִׁית לַסְפִּירָה), עַל אַחוּתוֹ, 593

-
1. שלוש האלות כאן הן בהקבלה לתכונותיה ולכישוריה של אוגניה, המצוינים בשתי השורות הקודמות: המוזה כאן היא אלת השירה, תמיס היא אלת הצדק, ואפרודיטה אלת היופי.
 2. גזירת קווצת שיער היתה סימן אבלות.

נספח א': אפיטפים מאת

עמנואל פראנשיס

שירתו של המשורר היהודי עמנואל פֶּראַנְשִׁיס (1618-1710), שנולד ומת בליבורנו, איטליה, נמתחה על פני יותר משמונים שנים, וכוללת שירי אהבה איטלקיים, דיאלוגים סאטיריים נגד נשים ורבנים, ויצירות דתיות בעלות אופי דרמטי ורצ'יטיבי. מוגשים כאן חמישה אפיטפים היתוליים פרי עטו, שהוא מכנה אותם "ציוני-קבר".¹

1. השירים נלקחו מספרו המופתי של המשורר ט. כרמי, *The Penguin Book of Hebrew Verse*, שהתפרסם ב-1981. הוא מכיל את המבחר המקיף והאנין ביותר, שהתפרסם אי־פעם (למרבה האירוניה המרה, דווקא בהוצאה בריטית), של שירה עברית מתקופת התנ"ך ועד ימינו, מקור מול תרגום מאלף ומאיר-עיניים – גם לקוראי העברית.

לאישה

גִּלָּה זֶה לְמִשָּׁא,¹ לֹא לְמַצְבָּה,
שִׁמְתִּי לְאַשְׁתִּי עַל קְבוּרָתָהּ,
פֶּן, חֵס וְשָׁלוֹם, אַחֲרֵי מוֹתָהּ
תִּקְוָם וְאֶל בֵּיתִי תֵּהִי שָׁבָה.

1. למשא: כלומר, הצבתי את האבן הזאת כמשקולת, לא כמצבה.

לננס

ציון זה אל אדם ננס
בזה הובא לקבורתו,
ובבת אחת, ית פה נכנס,
תולע אחד בלע אותו.

לגיבן ובשמו

לא די לך, מזל, אשר הייתי
נושא חטוֹטְרָה בעוד חייתי,
כי אחרי מותי לאויב קמֵת
עלי, ואֶבֶן זאת בגבי שִׁמְתָּ?

לאיש כסיל ורגזון

פֹּה אִישׁ חָסַר דַּעַה וּמִתְעַבֵּר.¹
כְּמִטְחֵי קֶשֶׁת רַחֵק, עוֹבֵר,²
פֶּן, בְּחֶרֶן אָפוֹ, בְּאֶבֶן זֹאת
אֶת רֹאשׁוֹ הַיּוֹם יְהִי שׁוֹבֵר.

1. מתעבר: כעסן - "התעבר (פ"ע) התקצף, כעס, בא לידי רגז: 'שמע אלהים
ויתעבר וימאס מאד בישראל' (תהילים עח נט)". מתוך מילון אבן-שושן.
2. עובר: כלומר, עובר אורח.

לבעל חוטם גדול

לְמָה צִיּוֹן הִלֹּךְ בָּנוּ עַל גִּבּוֹר
מִכָּל אַנְשֵׁי דֹרוֹ אֶרֶץ אֲפִים?¹
כִּי הָיָה לוֹ צִיּוֹן גָּדוֹל כְּפָלִים
אֱלֹהֵי נִשְׁאָר חֲטָמוֹ מִחוּץ לְקִבְרִי!

1. אֶרֶץ אֲפִים: "מוֹשֵׁל בְּרוּחוֹ, סִבְלָן, מְתַאֲפֵק מְלָכֵעַס: ...טוֹב אֶרֶץ אֲפִים
מִגִּבּוֹר" (משלי טז לב), "מתוך מילון אבן-שושן. כאן כמובן משחק
מילים על המשמעות המילולית של הביטוי.

נספח ב': אפיטפים

מ"בית הקברות העליז"

בעיירה הקטנה סַפְּנָצָה (Săpânța), ברומניה, נמצא בית קברות צבעוני, המכונה "בית הקברות העליז". יש בו מאות אפיטפים מתוקים, המעלים על פני המבקרים יותר הבעה מחויכת מאשר קודרת. אמן עץ מקומי בשם סֵטֶן יוֹאֵן פֶּטֶרש בנה, החל מ-1935, מצבות מלבניות אנכיות צבעוניות, מעץ אלון, עם צלב מעל, וחרט עליהן אפיטף פשוט ותמים ומעליו ציור פשוט ותמים לא פחות של דמות המת. כשפטרש מת ב-1977 החליף אותו השוליה שלו, דוֹמִיטְרו פּוֹפּ. מוגשות כאן כמה דוגמאות שמצאתי באינטרנט, ולצערי, בתרגום מאנגלית, לא מרומנית, אבל כיוון שהן כל כך מקסימות, לא עמדתי בפיתוי. האפיטפים במקור מחורזים.

מֵאֵז שֶׁהֵייתִי יֶלֶד קָטָן
הִכִּירוּ אוֹתִי בְּשֵׁם סֵטָן יוֹאֵן פֶּטְרֹשׁ.
תִּקְשִׁיבוּ לִי, אֲנָשִׁים,
אֵין שָׁקָר בְּמֵה שֶׁאֲנִי עוֹמֵד לְסַפֵּר לָכֶם.

לְאַרְךָ כָּל חַיִּי
לֹא הִתְכַּוְּנֹתִי לִפְגַּע בְּאִישׁ,
וְעָשִׂיתִי טוֹב כָּכָל שְׂיִכְלָתִי
לְכָל מִי שֶׁבִקֵּשׁ.

אָה, הָעוֹלָם הַמְּסֻכֵּן שְׁלִי,
כִּי הָיָה קֶשֶׁה לְחַיּוֹת בּוֹ.

כָּאן אָנִי שׁוֹכֵב.
 שְׁמִי סֵטֶן יוֹן מְמִיחָאס,
 שֵׁם הָיִיתִי שׁוֹטֵר.
 וְאַחֲרֵי זֶה עָבַרְתִּי לְבֶרְסֹוב,
 שֵׁם הָיִיתִי שׁוֹטֵר טוֹב.
 וְעַכְשָׁו אָנִי מְבָרֵךְ אֶתְכֶם
 כִּי לֹא תִרְאוּ אוֹתִי שׁוֹב.
 עֲזַבְתִּי אֶת הַחַיִּים בִּי-1952,
 בְּגִיל 58.

כָּאֵן אָנִי שׁוֹכֵב.
 מְנַאִילָה יוֹאֵן הוּא שְׁמִי,
 וְהֵייתִי הֵבֶן שֶׁל נָנִי.
 יֵשׁ מַעַט אֲנָשִׁים כְּמוֹנִי.
 הֵייתִי בַּחוּר נְחֻמָּד וַיִּפֹּה.
 אָבֵל לֹא הָיָה לִי מִזֵּל,
 כִּי נִפְטַרְתִּי בְּגִיל צָעִיר
 וְהִגּוּף שְׁלִי נִרְקַב עֲכָשׁוּ בְּאֶדְמָה.
 אִמִּי וְאִשְׁתִּי הִיָּקְרוּת,
 אֱלֹהִים צָרִיךְ לְטַפֵּל בְּכֵן וּבִילָדִים שְׁלִי,
 כִּי אֶהְבֵּתִי מְאֹד אֶת כָּלְכֶם.
 וְאִנִּי מְחַכֶּה שְׁנַפְגָּשׁ שׁוֹב.

אָנִי גִ'וֹקָה טָחוּלוֹי,
 וְאָנִי עֶכְשׁוֹ בְּצֵל עֵץ שְׁזִיף.
 אָז כְּשֶׁתְּהִי לְיָדִי תִּגְלוֹ עָלַי
 שְׁהִיִּיתִי הַמְשַׁעֲנֶת שֶׁל בֵּיתִי.
 וְאָנִי עוֹזֵב אוֹתוֹ עֶכְשׁוֹ בְּצַעַר וּדְמָעוֹת.
 מִי־לְדוֹתַי אֶהְבֹּתִי לַעֲבֹד וּלְטַפֵּל בְּבֵית.
 אֶהְבֹּתִי גַם לַעֲבֹד עִם סוֹסִים וּכְבָּשִׁים.
 לְאַף אֶחָד בְּכָפָר לֹא הָיוּ
 סוֹסִים וּכְבָּשִׁים כָּמוֹ לִי.
 אֶהְבֹּתִי סוֹסִים מְאֹד-מְאֹד,
 וּבְגָלָם אֶפְלוֹ מִתִּי.
 כְּשִׁישְׁבֹתִי עַל עֶרְמַת חֲצִיר
 בַּעֲגָלָה עִם סוֹס,
 נִפְלֵתִי וְנִפְטָרֵתִי.

כָּאן אֲנִי שׁוֹכֵב.
 טוֹדֵר בְּסוֹ שְׁמִי.
 עַד שֶׁעֲזַבְתִּי אֶת הָעוֹלָם הַזֶּה
 פִּשְׁטֵתִי עוֹרוֹת שֶׁל כְּבָשִׁים וְעִזִּים
 וְהִכְנַתִּי מֵהֶם מְעִילִים, שֶׁמְכַרְתִּי לְנָשִׁים.
 חִיֵּיתִי עַד 1958, בֶּן 61.

כָּאן אֲנִי שׁוֹכֵב.
 פּוֹפּ יוֹן אוֹסֵס הוּא שְׁמִי.
 וְאַתֶּם רוֹאִים כִּמָּה אֲנִי זָקֵן,
 אֲבָל אֲנִי הוֹלֵךְ גַּם שָׁם לְקַצֹּר אֶת הַדָּשָׁא,
 וְאַחֵר כֶּף אֲכַל סִנְדוּיץ' גְּבִינָה.
 וּכְשֶׁאֶגְמֹר לְאָכֹל,
 אֲנִי אֶקַּח אֶת הַמַּגָּל שְׁלִי
 וְאֶמְשִׁיךְ לְקַצֹּר אֶת הַדָּשָׁא,
 כִּי כָכָה חֵי אֶכֶר.
 חַיִּיתִי 68 שָׁנִים.

הִילָדוֹת שְׁלִי הָיְתָה קְצָרָה מְדִי.
אֲזֵלָא קִבְלִיתִי רְשׁוֹת לַחַיּוֹת,
וְהַמָּוֶת שְׁלִי צִיעַר אֶת הַהוֹרִים שְׁלִי.
נֶאֱלָצְתִּי לַעֲזֹב אֶת אַחוֹתַי.
אַחוֹת יִקְרָה,
כָּל עוֹד אֶת חַיָּה, טַפְּלִי בִקְבֹר שְׁלִי.
וּבִבְקָשָׁה אֶל תִּשְׁכַּחֵי אוֹתִי עַד מוֹתָךְ.
כִּי הָיְתָה לִי אַחוֹת מְאֹד טוֹבָה,
וְלֹא יִכְלְנוּ לְהֵיוֹת בְּיַחַד,
וְהָיִיתִי צָרִיךְ לָלֶכֶת לְמוֹת.

מתחת לצלב הכבוד הזה
נחה חמותי המסכנה.
אם היא היתה ממשיכה לחיות
רק עוד שלשה ימים,
הייתי אני מנח פה,
והיא היתה זו שקוראת
את מה שכתוב על הקבר.

אתם שעוברים כאן -
תשתדלו בבקשה לא להעיר אותה,
כי אם היא תחזור הביתה
היא תפתח עלי פה גדול עוד יותר.
אבל בטוח שאני אתנהג יפה,
כדי שהיא לא תחזור מהקבר.
תשארי כאן, חמות יקרה שלי!

נספח ג': עוד אפיטפים

באינטרנט, תחת Epitaphs-Wikiquote, ניתן למצוא עשרות רבות של אפיטפים בשפות שונות. מוגשים כאן ארבעה אפיטפים שמוצאים חן בעיני: אחד בעברית, והשאר באנגלית, כמו שהם, בשפת המקור - בואו ניתן מנוחה אחרונה גם לתרגום.

אַחֲרֵי מוֹתֵי סִפְדּוֹ כָּכָה לִי:
 "הִיָּה אִישׁ - וְרָאוּ: אֵינָנו עוֹד;
 קֶדֶם זְמַנּוֹ מֵת הָאִישׁ הַזֶּה,
 וְשִׁירַת חַיָּיו בְּאַמְצֵעַ נִפְסְקָה;
 וְצֹר! עוֹד מְזֻמּוֹר אֶחָד הָיָה-לוֹ -
 וְהִנֵּה אָבֵד הַמְזֻמּוֹר לָעַד,
 אָבֵד לָעַד!"

ח"נ ביאליק, מתוך "אַחֲרֵי מוֹתֵי"

Cast a cold Eye
On Life, on Death.
Horseman, pass by!

W.B. Yeats

(על המצבה שלו)

Here lies One whose Name was writ in Water

John Keats

(על המצבה שלו)

"THAT'S ALL FOLKS"

Mel Blanc

(על המצבה שלו)

מפתח שמות

מפתח לשמות אישים ומקומות המופיעים באפיטפים
המתורגמים.
המספור בתוך הסוגריים המרובעים מציין אפיטפים שאינם
נמצאים בספר השביעי של האנתולוגיה היוונית.
הקיצור "נב" פירושו נספח ב'.

- אַבְדָּרָה (עיר): 226
אַגְתֹּן: 226
אַוּגְנִיָּה: 593
אַוּפְרוֹן: 465
אַוּקְרָטֵס: 417
אַכְרוֹן (נהר בשאול): 476
אַמְזוֹנִיָּה: 667
אפולון (אל): 270
אַפְלִיאָנוֹס: 689
אַפְרוֹדִיטָה (אלה): 593
אַקְנָתוֹס (עיר): 451
אַרוֹס (אל): 217
אַרְטֶמִּיס: 465
אַרְיִמֵס: 524
אַרִיסְטוֹ: 463
אַרִיסְטוֹדִיקוֹס: 463
אַרִיסְטִיפּוֹס: 517
אַרְכָאָנְסָה: 217
אַרְכֵדִיקָה: [תוקידידס, ו, 3, 59]
אַרְס (אל): 226, 160
בְּסִילוֹ: 517
בִּקְקָה (סוסת פרא?): 332
בְּרֶסוֹב (עיר): נב 2
גֵדְרָה (עיר): 417
ג'וֹקָה טְחולִי: נב 4
גֹרְגִיפּוֹס: 507b
דִיוֹנָה: 333
דינדימֶנס (אלה): 728

דִּיקוֹן: 451

דְּמָטָר (אלה): 728

הֶדֶס (אל): 80, 251, 476, 483

הִפְּיָאס: [תוקידס, ו, 59, 3]

הֶלְיוֹדוֹרָה: 476

הֶלִיקֶרְנֶסוס (עיר): 80

הֶרְקֶלִיטוס: 80

זָאוס (אל): 516

זוֹסִימָה: 553

טוֹדֶר בָּסוּ: נב 5

טִימֹקְלִיָה: 463

טִימֹקְרָאוֹן: 348

טִימֹקְרִיטוס: 160

טִימִיתוֹ: 463

טִימֶס: 489

יוון: 253

פֶּבֶרִיוִי (אלים): 728

כְּרִידס: 524

כְּרִתִי (בן כרתים): 494

לֶאָרְטָס: [Peek 164]

מְגִיסְטִיאָס: [הרודוטס, ז, 228]

מוזות: 417, 593 (מוזה)

מִיֶּהֶאָס (ישוב): נב 2

מֶלְאָגְרוֹס: 417, 476

מֶלְנִיפּוֹס: 517

מֶנְאִילָה יוֹאֵן: נב 3

מֶנִּיֶּסְקוֹס: 505

מֶנִּיפּוֹס: 417

מֶקְסִימוֹס: 330

מֶרְתוֹנִיס: 340

משיח (ישוע): 689

נִיקוֹדִיקוֹס: 302

נִיקוֹטֶלֶס: 453

נִיקוֹמְכוֹס: 33

נִיקוֹפּוֹלִיס: 340

נִיקָיָה (עיר): 155

נָנִי: נב 3
נֶרְאוֹס (אל): 494

נָאוֹן: 451

סִבִּינוֹס: 346

סוֹדְמוֹס: 494

סוריה: 417

סֵטֶן יוֹאֵן פֶּטְרֶשׁ: נב 1

סֵטֶן יוֹן: נב 2

ספרטה: 270, [הרודוטוס, ז, 228]

סִפְרִטְנִים: 249

סִפְרִכִּיֹּס (נהר): [הרודוטוס, ז, 228]

פּוֹלִיטָה: 335

פּוֹפּ יוֹן אוֹסוֹ: נב 6

פִּילוֹ: 463

פִּילִיסְטִיֹּן: 155

פִּילִיפּוֹס: 453

פִּירוֹן: 576

פֶּלְגוֹן: 505

פֶּלוֹטוֹן (שם אחר לֵהָדֶס): 524

פֶּרוֹרֶס: 331

פֶּרסִים: [הרודוטוס, ז, 228]

פֶּרְסִיקָלִיָּה: [Peek 68]

פֶּרְסֶפּוֹנָה (אלה): 507b, 489, 483

צור (עיר): 417

קוֹלוֹפּוֹן (עיר): 217

קִירֶנָּה (עיר): 517, 524

קֶלְאָנוֹרִידֶס: 263

קֶלִיסְכְּרוֹן: 483

קֶלְפּוֹדִיָּה: 330

קֶנִידוֹס (עיר): 465

קֶרוֹיֶסוֹס: 507a

רודוס (אי): 348

שָׁאוֹל (תרגום לֵהָדֶס): 330, 333, 335, 342, 476, 524

שֶׁכָּחָה (שם נהר): 346

תָּמִיס (אלה): 593